

МУКІЄНКО Вікторія Олександрівна,
здобувач Інституту Військово-
Морських Сил НУ «ОМА»

Науковий керівник:
ДАНІЛОВА Олена Сергіївна,
доцент кафедри психології
та соціально-гуманітарних
Інституту НУ «ОМА»

ВПЛИВ ОБРАЗУ КОМАНДИРА НА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Вплив образу командира на формування ідентичності військовослужбовця є однією з ключових проблем сучасної військової психології, особливо в умовах збройного протистояння та тривалого стресового навантаження. Військова служба відбувається в середовищі, що поєднує жорстку ієрархію, високий рівень відповідальності, загрозу життю та необхідність оперативного ухвалення рішень. За таких умов особистість військовослужбовця формується не лише під впливом нормативних вимог служби, але й через систему міжособистісних взаємин, центральне місце в якій посідає командир. Саме він виступає не тільки носієм формальної влади, а й важливим психологічним орієнтиром, джерелом цінностей, смислів і моделей поведінки.

У сучасній психології особистість розглядається як цілісна система соціально зумовлених якостей, що формується в процесі діяльності та спілкування [5]. Військова діяльність є особливим середовищем розвитку особистості, оскільки передбачає включення індивіда в чітко регламентовану систему ролей, норм і цінностей, де індивідуальні риси постійно співвідносяться з колективними вимогами. У цьому контексті ключового значення набуває поняття ідентичності як усвідомлення людиною власної належності до певної соціальної групи, ролі та системи смислів. За концепцією Е. Еріксона, ідентичність формується як результат інтеграції особистісного досвіду та соціальних очікувань і є центральним чинником психологічної стійкості особистості [1]. Еріксон підкреслював, що саме в кризових і граничних умовах ідентичність або зміцнюється, або зазнає внутрішнього розламу, що є особливо актуальним для військовослужбовців у бойових умовах.

Ідентичність військовослужбовця включає усвідомлення себе як захисника держави, прийняття військових цінностей, таких як дисципліна, честь, відповідальність і вірність присязі, ототожнення себе з підрозділом і командиром, а також готовність діяти в інтересах колективу навіть за умов особистої небезпеки [6]. Водночас цей процес не є автоматичним і потребує

потужного соціально-психологічного впливу, ключовим елементом якого виступає образ командира.

Образ командира формується як сукупність реальних професійних і особистісних якостей керівника та суб'єктивних уявлень, очікувань і емоційних оцінок підлеглих. Він включає рівень професійної компетентності, стиль керівництва, морально-етичні якості, ставлення до особового складу, а також поведінку в кризових і бойових ситуаціях [4]. Для військовослужбовця командир є не лише джерелом наказів, а й символом безпеки, справедливості або, навпаки, загрози й тиску. Через призму образу командира підлеглі часто оцінюють не лише конкретного керівника, а й саму військову службу та власне місце в ній.

Позитивний образ командира сприяє формуванню довіри, згуртованості колективу та внутрішньої мотивації до служби. Негативний образ, навпаки, може призводити до відчуження, формального виконання обов'язків і внутрішнього конфлікту ідентичності. Особливо значущим у цьому процесі є механізм соціального навчання та наслідування, описаний у теорії А. Бандури, відповідно до якого люди засвоюють моделі поведінки через спостереження за значущими іншими [2]. У військовому середовищі командир виступає однією з головних ролевих моделей, і військовослужбовці, особливо на початкових етапах служби, переймають не лише професійні навички, а й стиль мислення, мовлення, реагування на стрес і небезпеку.

Командир, який демонструє самоконтроль, відповідальність, справедливість і готовність розділяти ризики з підлеглими, формує у них уявлення про ідеальний образ військового професіонала. Це безпосередньо впливає на те, ким військовослужбовець прагне бути, як він вибудовує власну професійну перспективу та як інтегрує військову роль у структуру власної особистості [8]. Таким чином, образ командира стає важливим чинником формування зрілої військової ідентичності.

Емпіричним підтвердженням значущості образу командира є результати соціально-психологічного опитування курсантів Військово-Морських Сил України другого курсу, присвяченого формуванню психологічного портрета ідеального командира. За результатами опитування, курсанти визначили відповідальність як провідну якість командира (36 %), уміння приймати оперативні рішення (22 %), наявність аналітичного розуму (14 %), досвідченість (11 %), здатність прогнозувати розвиток ситуації (9 %) та оптимізм (8 %). Отримані дані свідчать про те, що майбутні офіцери наділяють командира насамперед особистісно значущими якостями, які вони сприймають як орієнтири для власного професійного та особистісного розвитку. Командир у їхньому уявленні виступає не лише керівником, а й прикладом для наслідування, що узгоджується з положеннями теорії соціальної ідентичності [6].

Стиль керівництва командира істотно впливає на процес ідентифікації військовослужбовця. Авторитарний стиль здатний забезпечувати зовнішню дисципліну, проте за надмірного застосування формує формальну, зовнішню ідентичність, засновану на страху покарання. Демократичний стиль сприяє розвитку внутрішньої відповідальності та відчуття значущості власної ролі. Найбільш ефективним є лідерський стиль, заснований на особистому прикладі та моральному авторитеті, який формує зрілу військову ідентичність, у межах якої виконання службових обов'язків сприймається як внутрішній вибір [7].

В умовах війни та постійної загрози життю значення образу командира ще більше зростає. Саме командир стає транслятором смислів, відповідей на екзистенційні питання про сенс боротьби, ціну відповідальності та значення служби. Відповідно до підходів екзистенційної психології, надання людині смислової опори є критично важливим чинником збереження психічної стійкості [3]. Якщо командир здатний забезпечити таку опору, ідентичність військовослужбовця залишається цілісною навіть в умовах психологічних травм і втрат.

Натомість негативний образ командира, що проявляється у несправедливості, байдужості, агресивності або униканні відповідальності, може призводити до професійного вигорання, цинізму щодо служби та формування подвійної ідентичності, за якої військовослужбовець формально виконує обов'язки, але внутрішньо не приймає свою роль. Це створює загрозу не лише для психологічного стану особистості, а й для боєздатності підрозділу загалом [7].

Отже, образ командира є одним із визначальних чинників формування ідентичності військовослужбовця. Через особистий приклад, стиль керівництва, систему цінностей і характер міжособистісних взаємин командир безпосередньо впливає на самосприйняття військового, його професійну мотивацію та психологічну стійкість. Позитивний образ командира сприяє формуванню зрілої, внутрішньо прийнятої військової ідентичності, тоді як негативний створює ризик дезадаптації та кризи професійного самовизначення. У цьому контексті підготовка командирів має включати не лише професійну, а й психологічну та етичну складову, оскільки саме через образ командира формується не лише ефективність управління, а й особистість військовослужбовця.

Список використаних джерел

1. Erikson E. Identity and the Life Cycle. New York: W. W. Norton & Company, 2000.
2. Bandura A. Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. Annual Review of Psychology, 2001.
3. Yalom I. The Gift of Therapy. New York : HarperCollins, 2002.
4. Karamushka L. M. Psychology of Leadership. Kyiv : Lybid, 2005.
5. Maksymenko S. D. Personality Psychology. Kyiv : Center of Educational Literature, 2007.

6. Hogg M. A. Social Identity Theory. Stanford : Stanford University Press, 2016.
7. Bartone P. T. Military Leadership and Resilience. Military Psychology, 2020.
8. NATO STO. Psychological Resilience in the Military. Brussels, 2023.

МУХІТОВ Марат Азатович,

слухач Національного університету
оборони України

Науковий керівник:

НЕХАЄНКО Сергій Іванович,

начальник науково-дослідного відділу
проблем розвитку та впровадження
стратегічних комунікацій інституту
стратегічних комунікацій

Національного університету оборони
України, кандидат педагогічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРУПОВОЇ ЗГУРТОВАНІСТІ ТА ЦІННІСНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Сучасні процеси які змінюються та те що відбувається в українському суспільстві в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, зумовлюють необхідність комплексного розуміння феномену української ідентичності. Вона виникає та постає не лише як історично сформований або правово закріплений конструкт, а як динамічна система світоглядних, ціннісних та психологічних орієнтацій, що безпосередньо впливають на стійкість та обороноздатність в цілому.

Особливе місце тут посідає діяльність сил безпеки і оборони України, зокрема підрозділів Національної гвардії України. На сьогоднішній день саме в цих структурах українська ідентичність проявляється у практичній площині – через готовність особового складу до відданості, відповідальності та безпосереднього виконання службово-бойових завдань у надзвичайно складних умовах. Важливим психологічним механізмом, що забезпечує готовність, є саме групова згуртованість.

У соціально-психологічному вимірі групова згуртованість розглядається як стан єдності військового колективу, що формується на основі спільних цілей, цінностей, міжособистісної довіри, взаємної підтримки та ефективної